

Colloquium 1(41)/2021
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/09coll2021>

SPOTKANIE Z INNYM – DOŚWIADCZENIA NAUCZYCIELI I STUDENTÓW PEDAGOGIKI

Meeting Other – experience of teachers and students of pedagogy

Hanna Rugała
Akademia Pomorska w Słupsku
e-mail: hanna.rugała@apsl.edu.pl
ORCID 0000-0002-4100-4986

Streszczenie

Artykuł przedstawia wyniki badań dotyczące definicyjnego ujęcia Innego, źródeł wiedzy oraz osobistych doświadczeń badanych odnoszących się do osób odmiennych kulturowo.

W pierwszej części artykułu autorka przybliżyła pojęcie inności i obcości oraz opisuje zjawisko odmienności kulturowej i tolerancji w obszarze edukacji. W dalszej części znajduje się prezentacja wyników badań własnych, których analiza udziela odpowiedzi na pytanie „Kim jest Inny?” w perspektywie nauczycieli oraz studentów pedagogiki.

Słowa kluczowe: odmienność kulturowa, różnorodność kulturowa, Inny, tolerancja.

Abstract

The article contains the results of research on the definition of the Other, the sources of knowledge and personal experiences of respondents related to cultural otherness. In the first part of the article, the authoress introduces the concept of Otherness and Strangeness and describes the phenomenon of cultural diversity and tolerance in the field of education. Further part of the article presents the results of own research whose analysis answers the question "Who is the Other?" in the perspective of teachers and students of pedagogy.

Keywords: cultural diversity, cultural otherness, Other, tolerance.

*Trzy możliwości stały zawsze przed człowiekiem, ilekroć spotkał się z Innym:
mógł wybrać wojnę, mógł odgradzić się murem, mógł wybrać dialog*

Ryszard Kapuściński (2006, s. 67)

Wprowadzenie

Wyznacznikiem podziału społeczeństwa na grupy może stać się każda cecha, która określa więcej niż jedną jednostkę w społeczeństwie, taka jak płeć, wyznanie, pochodzenie, orientacja seksualna, ale również miejsce zamieszkania, kolor włosów czy hobby. Różnicowanie się zbiorowości ludzkich prowadzi do postrzegania świata w kategoriach podobieństwa i odmienności. Podobieństwo najczęściej odbierane jest jako swojskość, natomiast odmienność jest uznawana za inność, a dalej obcość. Identyfikacja jednostki w grupie i grup w świecie niesie za sobą potrzebę wyznaczania relacji pomiędzy nimi. Relacje te, ich struktura, nasilenie i zabarwienie emocjonalne nie są stałe i – mimo utrwalania w czasie – mogą ulegać zmianom pod wpływem wydarzeń historycznych oraz procesów zachodzących w życiu społecznym. Co za tym idzie, może również zmieniać się perspektywa postrzegania swojskości i obcości. Obszary te mogą poszerzać lub zawężać swoje granice, zmieniać wyznaczone układy ekskluzywności i inkluzywności (Szydlak, Nowicka, 1996, ss. 184–186). Swojskość można określić jako to, co jest postrzegane jako bliskie, podobne, dające poczucie bezpieczeństwa. Opozycyjne pojęcia swojskości i obcości są jednymi z kluczowych kategorii prowadzących do zrozumienia stosunków pomiędzy jednostkami oraz pomiędzy grupami, bowiem taki podział pozwala na zrozumienie źródła antagonizmów i nienawiści, ale równie fascynacji pewnymi grupami etnicznymi, narodowymi lub wyznaniowymi (Nowicka, 1996, ss. 23–26).

Bernhard Waldenfels twierdzi, że „nie ma Obcego jako takiego; jest natomiast określony Obcy, który wydaje nam się obcy z uwagi na coś trzeciego, co działa jako miara tej obcości” (Chromiec, 2004, s. 25). Obcy to jednostka, która różni się wyglądem, zachowaniem, językiem, z którą bezpośrednio lub pośrednio spotkanie rodzi trudności w jednoznacznej kategoryzacji, co może budzić stan ambiwalentny, stan fascynacji – apulsji lub stan wrogości – repulsji (Chromiec, 2004, s. 25). Georg Simmel stworzył podstawy kategoryzacji pojęcia Obcego wyróżniając dwa jego typy. Pierwszy z nich to Obcy znany, znajdujący się fizycznie wewnątrz grupy uznanej za swoją. Obcy znani to przede wszystkim grupy odmienne kulturowo, żyjące w grupie swoich, lecz stanowiący grupę liczebnie mniejszą. Z kolei drugi typ Obcego to Obcy nieznan, przybywający spoza grupy swoich. Inaczej określane jako Obcy zewnętrzny to przede wszystkim członek innej grupy społecznej, kulturowej lub narodowej (Szydlak, Nowicka, 1996, ss. 185–187).

Obcość kulturowa jest ujmowana jako świadome lub nieświadome spotkanie z odmiennością kulturową w indywidualnym (Inny, Obcy) lub ponadindywidualnym

wymiarze (materialność, społeczność, mentalność), w kontakcie bezpośrednim lub pośrednim, które cechuje się intensywną, wyraźnie zaznaczoną reakcją emocjonalną przejawiającą się poprzez dystans i wskazującą na trudności w odbiorze danego zjawiska (Chromiec, 2004, ss. 22–25). Stopień obcości może być różny, od bardziej do mniej obcego dla danej grupy. Kryteria decydujące o stopniu obcości są różne. Jan Nawrocki w swoich badaniach uzyskał następujące odpowiedzi od badanych: odmiennność kulturowa, posługiwanie się innym językiem, odmiennność przekonań, inne wzory zachowań, zapach (dieta), inność rasowa, biologiczna, odmiennność wyglądu. Z badań tych wynikało także, że wszelka inność traktowana jest jako problem, źródło trudności, odrębność rasowa i kulturowa mocno niewskazana, a asymilacja niezbędna dla obcych zewnętrznych (Nawrocki, 1996, ss. 92–94).

Artykuł przedstawia wyniki badań odnoszące się do osobistych doświadczeń nauczycieli i studentów pedagogiki związanych z odmiennością kulturową. Pytanie o Innego jest pytaniem ważnym, nawiązującym do społecznych i edukacyjnych wyzwań współczesności. Odpowiedzi na pytanie „Kim jest Inny?” zaprowadziło do poznania skojarzeń i myśli nauczycieli i studentów pedagogiki co oznacza w dzisiejszym świecie być innym, odmiennym, obcym lub różnym.

Inny – odmiennność kulturowa jako wyzwanie dla edukacji

Zagadnienie Innego i Inności w perspektywie odmienności kulturowej w ostatnich latach stało się powszechnym zjawiskiem za sprawą otwartych granic, co umożliwiło swobodne migracje ludności, przenikanie się kultur i zróżnicowanie religijne. Jest to aspekt istotny z punktu widzenia edukacji, ponieważ postawa pedagogów ma znaczenie dla kształtowania postaw dzieci i młodzieży oraz tworzenia świata pełnego szacunku, otwartości i zrozumienia dla Innego. Dzisiejszy świat stawia takie wyzwania, z jakimi ludzkość nie mierzyła się jeszcze kilkadziesiąt lat temu. Otwarte granice pozwalające na swobodne migracje, międzynarodowe znajomości, podtrzymywane dzięki technologii informacyjnej i mediów społecznościowych, częste podróże sprawiają, że doświadczanie odmienności kulturowej staje się zjawiskiem powszechnym. Ważne są zatem działania edukacyjne, które będą wyposażać ludzi w otwartość na Innego, świadomość trudności i barier w nawiązywaniu kontaktów, ale jednocześnie rozbudzać ciekawość wobec odmienności kulturowej. Obecnie taka odpowiedzialność w dużym stopniu spoczywa na nauczycielach i wychowawcach pracujących z dziećmi i młodzieżą. Dobrym przykładem własnej postawy można budować społeczeństwo otwarte i akceptujące wobec osób należących do innej grupy etnicznej, religijnej czy kulturowej. Tolerancja to jedno z najbardziej cenionych kryteriów człowieczeństwa, zakładające brak uprzedzeń, łączenie odmiennie myślących i zachowujących się ludzi. Jedną z definicji tolerancji brzmi: „liberalna akceptacja cudzych zachowań, wartości i przekonań” (Hamer, 2005, s. 157). Oznacza to, że postawa tolerancji charakteryzuje

się przyzwoleniem na zachowania innych, które są zgodne z ich przekonaniem, nawet jeśli się ich nie podziela. Osoba tolerancyjna szanuje wszelkie rodzaje odmienności – wyznania, religie, rasy, orientacje, zwyczaje, poglądy, upodobania, wygląd zewnętrzny czy też sposób bycia. Tolerancja rozwija człowieka o wartości uznawane przez innych ludzi, sprzyja nawiązywaniu współpracy społecznej oraz utrzymywaniu pokoju (Hamer, 2005, ss. 157–158).

Jeśli Inność jako odmienność kulturowa stanowi ważne zagadnienie w odniesieniu do edukacji, jednym z jej głównych celów powinno być tzw. uwrażliwianie kulturowe. Kluczowe są zatem takie działania edukacyjne ukierunkowane na wartości, które będą umożliwiały poznawanie i rozumienie grup różniących się pod względem etnicznym, narodowym, religijnym czy kulturowym, kształtowanie postawy tolerancji, umiejętności budowania dialogu i kultury pokoju, a jednocześnie starające się niwelować stereotypy i uprzedzenia oraz powstające na ich kanwie konflikty międzykulturowe, a także wynikające z nich ataki agresji (Nikitorowicz 2005, ss. 117–118). Do kształtowania postawy tolerancji niezbędne jest zrozumienie odmienności i wynikających z niej różnic pomiędzy jednostkami i grupami, akceptacja, a także życzliwość wobec tej odmienności, zdolność słuchania i prowadzenia dialogu oraz przeciwstawianie się aktom dyskryminacji (Hamer, 2005, ss. 157–158).

Współczesna rzeczywistość edukacyjna, ze względu na dynamiczne zmiany związane z coraz większym zróżnicowaniem narodowym, kulturowym lub religijnym w społeczności szkolnej, wymaga szczególnej uwagi w kontekście odmienności kulturowej. W tym miejscu ujawnia się misja zawodu nauczyciela, która przejawia się przede wszystkim w świadomości ważności i odpowiedzialności zadań zawodowych. Odnosi się to, poza innymi, do procesów wychowawczych związanych z kształtowaniem postaw moralnych i obywatelskich młodego pokolenia (Kawka, 1998, ss. 97–101). Nauczyciel odgrywa niebanalną rolę w kształtowaniu sposobu myślenia, odczuwania emocji i zachowywania się swoich podopiecznych. Będąc autorytetem, wzorem lub przykładem powinien wykorzystywać swój wpływ wychowawczy w odpowiedzialny i pozytywny sposób. Dzięki propagowaniu postawy otwartości i tolerancji wobec odmienności kulturowej, może wzmacniać potencjał społeczeństwa uznającego wartości prospołeczne.

Jednak żeby z powodzeniem wypełniać cele edukacji międzykulturowej w szkole, nauczyciele powinni być do tego przygotowywani już na poziomie kształcenia. Okazuje się bowiem, że poza osobowością nauczyciela, jego poczuciem misji i profesjonalizmu, nie bez znaczenia dla tworzenia świadomości kulturowej są również kwestie edukacji systemowej i kształcenia instytucjonalnego. Kandydaci do zawodu powinni zatem odbyć stosowne przygotowanie z zakresu edukacji międzykulturowej na poziomie kształcenia wyższego. Podstawowym – ale nie jedynym – krokiem do rozumienia specyfiki procesów zachodzących w społeczeństwie wielokulturowym jest nabycie podstaw wiedzy z antropologii, socjologii i psychologii kultury. Aspekt poznawczy musi zostać uzupełniony również wrażliwością kulturową w wymiarze emo-

cyjnym i behawioralnym, co pozwoli na głębsze rozumienie procesów psychospołecznych (Dobrowolska, 2015, ss. 35–37).

Metodologia badań własnych

Celem badań było poznanie osobistych doświadczeń związanych z odmiennością kulturową nauczycieli czynnych zawodowo i studentów. Termin odmienność kulturowa w procesie przeprowadzania czynności badawczych zostało zdefiniowane jako określenie odnoszące się do osób narodowości innej niż polska oraz wyznania innego niż katolickie, czyli tych pochodzących spoza „swojskiego” kręgu kulturowego. Ankietowanym zostały postawione pytania o źródła wiedzy na temat osób odmiennych kulturowo, ich osobiste doświadczenia związane oraz pytanie o to, kim według nich jest Inny. Pytanie o Innego miało pozwolić nie tylko na rozpoznanie poziomu wiedzy i opinii badanych, ale również diagnozę, czy w odpowiedziach ujawnią się stereotypy i uprzedzenia na temat inności lub wypowiedzi emocjonalne, które będą wskazywały na pozytywny lub negatywny stosunek nauczycieli i studentów wobec odmienności kulturowej.

Badania zostały przeprowadzone w 2018 roku na grupie 97 osób. Grupę badawczą stanowili studenci Akademii Pomorskiej w Słupsku uczący się na kierunku pedagogika (48 osób) oraz nauczyciele czynni zawodowo, pracujący na terenie województwa pomorskiego (49 osób). 51,5% wszystkich respondentów stanowili mieszkańcy miasta, a 48,5% – wsi. Wśród badanych respondentów można wyróżnić trzy grupy wiekowe:

- 19–26 lat – 50,5% badanych respondentów,
- 27–45 lat – 25,8% badanych respondentów,
- 45–65 lat – 23,7% badanych respondentów.

Dodatkowo grupa nauczycieli czynnych zawodowo została podzielona ze względu na liczbę lat przepracowanych w zawodzie.

- od 1 do 10 lat doświadczenia zawodowego – 24,4% badanych respondentów,
- od 11 do 25 lat doświadczenia zawodowego – 42,9% badanych respondentów,
- powyżej 25 lat doświadczenia zawodowego – 32,7% badanych respondentów.

Do przeprowadzenia badań wykorzystany został sondaż diagnostyczny. Ta metoda jest szczególnie użyteczna do badania opinii publicznej (Babbie, 2009, s. 132) i umożliwia poznanie jakiegoś zjawiska społecznego lub poglądów, opinii, postaw oraz zachowań badanych respondentów. Techniką badawczą była ankieta, a narzędziem – kwestionariusz ankiety, który składał się z pytań zamkniętych i dysjunktywnych oraz pytania otwartego – dopełnienia, w którym odpowiedzi można udzielić samodzielnie. Ankieta opiera się na badaniu w sposób deklaracyjny, czyli pod uwagę zostały wzięte wyrażone w kwestionariuszu ankiety opinie i odpowiedzi respondentów.

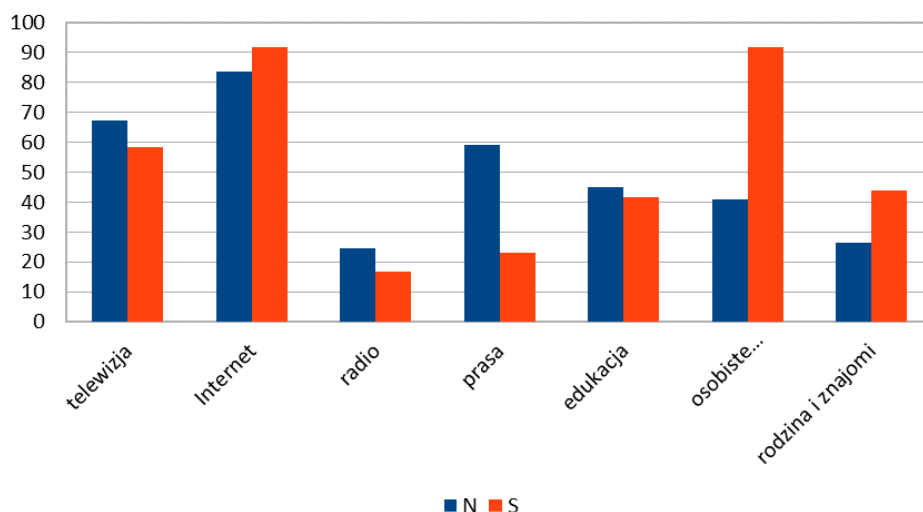
W moich badaniach dobór próby jest nieprobabilistyczny, czyli oparty na dostępności badanych. Metoda doboru nieprobabilistycznego jest doбором przypadkowym

i polega na doborze badanych jednostek – respondentów, które znajdują się w zasięgu dogodnym dla badacza (Babbie, 2009, s. 132). W tej metodzie badacz, w oparciu o swoją wiedzę o populacji, dobiera jednostki, które będą tworzyły próbę badawczą. Istotą doboru nieprobabilistycznego jest dostanie się badanych jednostek do próby w sposób przypadkowy z uwagi na fakt, iż znalazły się w miejscu i czasie, w którym realizowane było badanie. Dobór próby posiada również znamiona doboru celowego ze względu na status zawodowy badanej grupy – nauczycieli czynnych zawodowo oraz studentów pedagogiki. Grupa badanych nie stanowiła próby reprezentatywnej, w związku z czym wnioski z przeprowadzonych badań nie mogą być uogólniane na całą populację.

Wyniki badań

Źródła wiedzy o Innym

Pytanie o źródła wiedzy na temat osób odmiennych kulturowo dało odpowiedź które z nich są najbardziej popularne wśród nauczycieli i studentów pedagogiki. Szczegółowe wyniki badań przedstawia ryc. 1.

Ryc. 1. Źródła wiedzy o odmienności kulturowej w deklaracjach nauczycieli i studentów pedagogiki
Źródło: opracowanie własne

Najczęściej wybieranym źródłem wiedzy o odmienności kulturowej, biorąc pod uwagę wszystkie odpowiedzi respondentów okazał się Internet (87,6%), osobiste przeżycia i doświadczenia (66%) oraz telewizja (62,9%). W analizie wyników badań z podziałem na grupy nauczycieli i studentów pedagogiki daje się zauważyć pewne różnice. Chociaż wciąż dla obu badanych grup najbardziej znaczącym źródłem wiedzy pozostaje Internet, dla studentów równie istotne są osobiste przeżycia i doświadczenia.

Drugi najwyższy wynik wśród grupy nauczycieli uzyskała telewizja (67,3%), a trzeci – z wysokim wynikiem w porównaniu do grupy studentów – uzyskała również prasa (59,2%). Studenci pedagogiki często wskazywali na rodzinę i znajomych (43,8%), co w przypadku nauczycieli nie stanowiło popularnego źródła wiedzy (26,5%). Najmniej popularnym źródłem wiedzy dla obu grup okazało się radio (nauczyciele – 24,5%; studenci – 16,7%).

Wynik plasujący na pierwszym i trzecim miejscu nowe media (kolejno: Internet i telewizja) jest wynikiem zgodnym ze współczesnymi trendami zachowań społecznych. Należy jednak pamiętać, że są to źródła wiedzy obarczone dużym ryzykiem subiektywności i nieprawdziwości oraz manipulacji informacją. Przykładem mogą być powszechne w Internecie zjawiska *fake news* i mowy nienawiści. Dla studentów równie ważne jak Internet okazały się bezpośrednie znajomości i spotkania, co może również stanowić przeciwwagę dla korzystania z mediów. Nauczyciele wciąż jako źródło wiedzy cenią sobie także prasę, mimo że poziom prezentowanych informacji w gazetach jest różny – od tabloidów po czasopisma popularno-naukowe. Można jednak mieć nadzieję, że sięganie po zróżnicowane źródła informacji pozwala uniknąć dezinformacji w tym zakresie. Pytanie o źródła wiedzy o odmienności kulturowej było pytaniem ważnym również ze względu na badane grupy. Obszar edukacji jest tym, w którym szczególnie należy dbać o jakość i rzetelność wiedzy, którą nauczyciele przekazują podczas zajęć lekcyjnych, ale również wyposażanie uczniów w kompetencje weryfikowania informacji medialnych i naukę krytycznego myślenia.

Osobiste doświadczenia odmienności kulturowej

Kolejne pytania skierowane do nauczycieli i studentów pedagogiki odnosiły się do znajomości osób odmiennych kulturowo z podziałem na znajomych, współpracowników i członków rodziny. Pytanie o te trzy wymiary osobistych doświadczeń pozwoliło uzyskać odpowiedzi w jakim stopniu doświadczenia i przeżycia osobiste badanych dotyczą odmienności kulturowej. Poniższe tabele prezentują szczegółowe wyniki badań.

Tabela 1. Posiadanie wśród znajomych osoby odmiennej kulturowo – wg deklaracji nauczycieli i studentów pedagogiki

Osoba odmienna kulturowo wśród znajomych	N		S		Razem	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
tak	34	69,4	38	79,1	72	74,2
nie	13	26,6	6	12,6	19	19,6
nie wiem	2	4	4	8,3	6	6,2
razem	49	100	48	100	97	100

l.b. – liczba badanych uwzględniona w analizach statystycznych

Źródło: opracowanie własne

Okazuje się, że znaczna część badanych respondentów (74,2%) ma wśród swoich znajomych przynajmniej jedną osobę odmienną kulturowo. Studenci pedagogiki uzyskali większy odsetek odpowiedzi twierdzących (79,1%) w porównaniu do nauczycieli czynnych zawodowo (69,4%), jednak różnica ta nie jest bardzo wysoka.

Tabela 2. Posiadanie wśród współpracowników osoby odmiennej kulturowo – wg deklaracji nauczycieli

Osoba odmienna kulturowo wśród współpracowników	N							
	Razem		Z podziałem na doświadczenie zawodowe (w latach)					
			1-10		11-25		>25	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
tak	22	44,9	5	41,7	10	47,6	7	43,75
nie	15	30,6	3	25	8	38,1	4	25
nie wiem	12	24,5	4	33,3	3	14,3	5	31,25
razem	49	100	12	100	21	100	16	100

l.b. – liczba badanych uwzględniona w analizach statystycznych
Źródło: opracowanie własne

W tych wynikach wzięto pod uwagę jedynie grupę nauczycieli czynnych zawodowo, ponieważ ponad połowa studentów określiła siebie jako niepracujących, zatem w tym pytaniu nie udzieliła odpowiedzi. Wyniki w grupie nauczycieli są zróżnicowane. Mniej niż połowa badanych (44,9%) respondentów stwierdziła, że ma wśród swoich współpracowników osobę odmienną kulturowo, jednak prawie jedna trzecia badanej grupy (30,6%) udzieliła odpowiedzi przeczącej, a aż jedna czwarta (24,5%) nie wie, czy wśród swoich współpracowników ma osobę, która pochodzi z innego państwa lub jest innego wyznania niż katolickie. Wyniki analizy z uwzględnieniem stażu doświadczenia zawodowego nie ukazują większego zróżnicowania odpowiedzi. Odsetek nauczycieli identyfikujących wśród współpracowników osobę odmienną kulturowo w trzech grupach jest podobny (kolejno 41,7%, 47,6% oraz 43,75%).

Tabela 3. Posiadanie w rodzinie osoby odmiennej kulturowo w deklaracjach nauczycieli i studentów pedagogiki

Osoba odmienna kulturowo w rodzinie	N		S		Razem	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
tak	25	51	19	39,6	44	45,4
nie	22	44,9	23	47,9	45	46,4
nie wiem	2	4,1	6	12,5	8	8,2
razem	49	100	48	100	97	100

l.b. – liczba badanych uwzględniona w analizach statystycznych
Źródło: opracowanie własne

W pytaniu o posiadanie w rodzinie osoby z innego państwa lub wyznania innego niż katolickie wyniki rozkładają się w miarę równomiernie dla odpowiedzi „tak” lub „nie”. Prawie połowa wszystkich ankietowanych (45,4%) ma w rodzinie osobę odmienną kulturowo, druga część badanych respondentów (46,4%) – nie. Jeśli chodzi o podział badanych na dwie grupy, wyniki również są podobne. Nauczyciele czynni zawodowo uzyskali wyższy odsetek odpowiedzi twierdzących (51%) niż studenci pedagogiki (39,6%). Należy jednak zauważyć, iż liczba twierdzących odpowiedzi na pytanie o posiadanie w rodzinie osoby pochodzącej z innego państwa lub osoby o innym wyznaniu jest stosunkowo wysoka.

Inny – egzemplifikacja pojęcia

Pytaniem otwartym, na które badani respondenci mogli udzielić swobodnej odpowiedzi, było pytanie stanowiące kolejną część badań – „Kim jest Inny?”. Nauczyciele oraz studenci pedagogiki mogli w odpowiedzi stworzyć własną definicję, wypisać skojarzenia, znaczenia lub przykłady związane z Innym. Badani mieli pełną dowolność w udzieleniu odpowiedzi, jednak ze względu na kontekst badań, Inność w dużej mierze było skojarzona z odmiennością kulturową. Taki kierunek odpowiedzi był zgodny z założeniami badawczymi, których celem było stworzenie ogólnej definicji Innego w kontekście odmienności kulturowej w perspektywie nauczycieli i studentów pedagogiki.

Najczęściej (prawie 50%) studenci pedagogiki odpowiadali, że Inny to osoba, która wyróżnia się na tle innych ludzi ze względu na: niestandardowy wygląd (ubiór, fryzura, kolczyki i inne ozdoby ciała), zainteresowania, poglądy, zachowanie lub styl życia. Podkreślano również kierowanie się w życiu innymi poglądami, przekonaniami i wartościami. Określenia te były często opatrywane komentarzem, że osoba ta jest indywidualistą, nieprzeciętną i unikatową jednostką, która budzi zaciekawienie i jest odbierana pozytywnie. Przykłady odpowiedzi udzielonych przez respondentów: *Inny to osoba, która wyróżnia się na tle reszty społeczeństwa. Może mieć odmienny styl ubioru, zachowania czy zainteresowania.*; *Inny – wyróżniający się, nieprzeciętny. Inny to osoba, która wyróżnia się na tle pozostałych jednostek, często wynika to z przyjęcia przez tego „Innego” innych wartości, stylu życia niż większość społeczeństwa.*

Definicja Innego jako kogoś pochodzącego z innego kraju, kultury lub innego wyznania lub koloru skóry stanowiła blisko 20% odpowiedzi studentów pedagogiki. Przykłady odpowiedzi udzielonych przez respondentów: *Jest to osoba pochodząca z innego kraju, posiadająca inną religię i kulturę.*; *Inny – osoba, która wyznaje inną religię, pochodzi z innego kraju, ma inną kulturę.* Podobny wynik uzyskały odpowiedzi, w których Inny określany jest jako niedostosowany społecznie lub taki, którego zachowanie odbiega od społecznie przyjętych norm. Często podkreślone są tutaj zachowania, które znajdują się poza skalą akceptacji społecznej, zaburzone, dewiacyjne lub niestosowne. Przykład takiej odpowiedzi: *Inny – zachowujący się inaczej niż większość, łamiący ogólnie przyjęte normy społeczne.* Pozostałe dwie odpowiedzi, które udało się wyodręb-

nić stanowiły niewielki odsetek wszystkich odpowiedzi w tej grupie. Pierwsza z nich to uznanie, że Innym jest każdy drugi człowiek, którego spotykamy. Za główny argument służyło tutaj stwierdzenie, że każdy z nas jest inny, różniący się od siebie, nie ma na świecie dwóch takich samych osób, zatem każdy kogo spotykamy jest Innym. Przykład odpowiedzi jednego z respondentów: *Inny to po prostu druga osoba.; Każdy człowiek jest inny, nie ma dwóch identycznych osób.* Druga z odpowiedzi niejako koresponduje z wcześniejszą, bowiem za Innego uznany jest człowiek, którego nigdy wcześniej nie spotkaliśmy – nieznan, nieznan, obcy. Przykład takiej odpowiedzi: *Inny – osoba, która jest dla mnie nieznan.; Inny – osoba nieznan.*

Nauczyciele mieli podobne skojarzenia, jednak inna była częstotliwość ich występowania. Przede wszystkim nauczyciele nie byli tak jednomyślni, jak studenci pedagogiki, zatem procentowy podział odpowiedzi na temat Innego jest bardziej równomierny. Jedną z dwóch najczęściej pojawiających się grup definicji (około 20%) to ujęcie Innego jako każdego innego człowieka, którego spotykamy w swoim życiu. Również tutaj został podkreślony aspekt różnienia się wszystkich ludzi szczególnie sposobem patrzenia na świat i poglądami. Przykłady odpowiedzi badanych respondentów: *Inny to dla mnie każdy... spotkanie z Innym to po prostu spotkanie z człowiekiem, czasem pełne wątpliwości, nieśmiałości, ciekawości.; Każda osoba – wszyscy różnimy się od siebie, dlatego jesteśmy inni.* Druga z tych odpowiedzi to rozumienie Innego jako kogoś wyróżniającego się, nietuzinkowego, oryginalnego czy wyjątkowego. Ta inność polega tutaj również na posiadaniu innego światopoglądu lub cech charakteru, byciu niepodobnym i odmiennym od nas samych, a przez to interesującym i ciekawym dla innych ludzi. Warto zauważyć, że – inaczej niż w grupie studentów pedagogiki – nie został tutaj podkreślony aspekt wyglądu zewnętrznego. Przykłady takich odpowiedzi: *Inną osobą nazywamy kogoś, kto w pewien sposób wyróżnia się wśród tłumu, jest interesujący.; Inny – wyróżniający się spośród pozostałych.* Kolejne skojarzenia (każda z tych grup stanowi około 15% wszystkich udzielonych odpowiedzi) związane były z odmiennością kulturową – pochodzeniem z innego kraju, wyznawaniem innej religii, byciem osobą o innym kolorze skóry. Przykład jednej z takich odpowiedzi: *Inny – pochodzi z innego kraju, innej kultury.* W dalszej kolejności jest to definicja Innego jako obcego, nieznanego, tajemniczego, którego możemy określić mianem nieznanego. Następną klasyfikacją to Inny jako jednostka, która nie przestrzega zasad i norm społecznych, jest niedostosowana społecznie, a jej zachowanie nie mieści się w granicach przyjętych reguł. Pojawiły się również takie określenia jak dziwny, odstający od grupy, odbiegający od pozostałych ludzi. Przykład: *„Inny” to ktoś, kogo zachowanie, sposób bycia nie przystaje do przyjętych norm.* Pozostali badani respondenci wyrazili opinię, że nie dzielą ludzi na innych lub, że nie ma ludzi, których można objąć tą kategorią.

Podsumowanie

Określanie swojskości i obcości odbywa się na pograniczu między spostrzeganiem Inności a jej wartościowaniem – jest to przejście od opisu faktów do ich oceny i wartościowania. Inność staje się obcością wtedy, gdy spostrzeżeniu odmienności towarzyszy poczucie niezrozumiałości, niestosowności, a nawet śmieszności czy dziwaczności, a co za tym idzie – pojawia się uczucie strachu, zdziwienia, niepokoju, niezręczności i zagrożenia (Nowicka, 1996, ss. 23–26). Jest to sytuacja, w której do obserwacji dołącza ocena danego zjawiska. W procesie poznania często wartościowanie wyprzedza obserwację, a dzieje się tak, ponieważ oceny już ukształtowane w strukturach myślowych mają wpływ na kształt spostrzeżeń dotyczących zjawiska właśnie poznawanego. W efekcie pojawia się reakcja emocjonalna, która może być pozytywna lub negatywna, ale zawsze charakteryzująca się intensywnością pewnych uczuć (Bohner, Wanke, 2004, s. 63). Poczucie obcości częściej wyzwała emocje negatywne jak niechęć, odraza czy strach. Taka antypatyczna postawa często wyraża się w agresywnych zachowaniach, które mają na celu wyrządzenie krzywdy i spowodowanie cierpienia tych, wobec których są skierowane (Wojciszke, 2013, ss. 200–201; Nowicka, 1996, ss. 23–26).

Zaprezentowane wyniki badań oscylują wokół pojęcia inności i obcości w kontekście odmienności kulturowej. Celem badań było poznanie perspektywy postrzegania Innego przez nauczycieli i studentów pedagogiki. Zarówno przedmiot badań, jak i dobór grupy badawczej były istotne z punktu widzenia edukacji, ponieważ w procesie wychowawczym nauczyciel jest tym, którego postawa w sposób bezpośredni lub pośredni oddziałuje na kształtowanie postaw uczniowskich. Jest to realne wyzwanie w kontekście obserwowanych współcześnie zjawisk związanych z konserwatyzacją społeczeństwa i rosnącego poziomu braku tolerancji wobec osób odmiennych kulturowo. Diagnoza i analiza aspektu poznawczego postawy badanych wobec odmienności kulturowej może stanowić istotną wskazówkę dla tworzenia programów kształcenia mających na celu wyposażenie nauczycieli i kandydatów do zawodu w świadomość kulturową oraz postawę tolerancji wobec inności i obcości. Warto bowiem pamiętać, że to działania edukacyjne mające na celu podnoszenie świadomości i poziomu wiedzy odgrywają istotną rolę w kształtowaniu postawy otwartości młodego pokolenia.

BIBLIOGRAFIA

1. Babbie, E. (2009). *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
2. Bohner, G., Wanke, M. (2004). *Postawy i zmiana postaw*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
3. Chromiec, E. (2004). *Dziecko wobec obcości kulturowej*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

4. Dobrowolska, B. (2015). Nowe zasady szkoły i nauczycieli w społeczeństwach wielokulturowych. Miejsce wielo- i międzykulturowości w edukacji. W: D. Wiśniewski (red.), *Młodzież w społeczeństwie wielokulturowym. Od małej ojczyzny do globalnego świata*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
5. Hamer, H. (2005). *Psychologia społeczna. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
6. Kapuściński, R. (2006). *Ten Inny*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
7. Nawrocki, J. (1996). Tolerancja z ograniczeniami. Raport z badań jakościowych. W: E. Nowicka, J. Nawrocki (red.), *Inny – obcy – wróg*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
8. Nikitorowicz, J. (2005). *Kreowanie tożsamości dziecka. Wyzwania edukacji międzykulturowej*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
9. Nowicka, E. (1996). Wprowadzenie. Poznawanie swojskości i obcości. W: E. Nowicka, J. Nawrocki (red.), *Inny – obcy – wróg*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
10. Szydłak, P., Nowicka, E. (1996). Swoi i obcy. Granice jawne i ukryte. W: E. Nowicka, J. Nawrocki (red.), *Inny – obcy – wróg*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
11. Wojciszke, B. (2013). *Psychologia społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.